

О. Бочковський

Народження нації

860

~~24/17~~

АМООСВІТА

112

НАРОДЖЕННЯ НАЦІЇ

Наука про націю та її життя.

НАПИСАВ
О. І. БОЧКОВСЬКИЙ

У К Р А Ї Н А

НАПИСАВ
І В А Н Ф Р А Н К ґ О

Ціна 25 гр.

П

О

Замовляйте всі книжки через

„САМООСВІТУ“

„САМООСВІТА“ полагоджує замовлення В С І Х українських і чужомовних книжок

скоро, точно і солідно
по найнижчій ринковій ціні.

Тому всяке купно книжок полагоджуйте тільки через „САМООСВІТУ“. Замовлення книжок, не виданих самою „Самоосвітою“ тільки за попереднім надісланням ПОВНОГОТІВКИ.

У „Самоосвіті“ можете набути між іншим вибрані твори Драгоманова
(ціна 7. зол.), а також

повні твори Черемшини
(в трьох частих — ціна у краю 13 зол.).

У „Самоосвіті“ скоріше

— і —

пильність полагоджень

06.10 30677 2.
САМООСВІТА

ОСНОВАНА ПРИ СПІВУЧАСТІ
УКРАЇНСЬКОГО РОБІТНИЧОГО СОЮЗУ

ВИХОДИТЬ ЩОМІСЯЧНО
САМООŚWITA

112.

Народження нації

Наука про націю та її життя

НАПИСАВ
О. І. БОЧКОВСЬКИЙ

В. Франко
У К Р А Ї Н А

НАПИСАВ
Іван Франко

В. Франко
Ціна 25 грошів

ЛЬВІВ — БЕРЕЗЕНЬ 1939.

LWÓW — MARZEC 1939.

Львів, Бібліотека

Що є в книзі:

Народження нації

I. Етногенетика або народотворення.

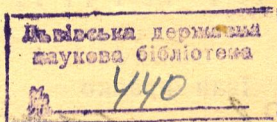
1. Передумовини та підвалини європейського народотворення.
2. Національне пробудження Азії та кольорового людства.

II. Націоаналітика (дослідження нації).

1. Нарід та нація.
2. Історичні й „неісторичні“ народи.
3. Що таке нація.

Україна.

Лисиці брешуть.

Передмова.

«Національна справа це головне питання сучасної доби. Після світової війни націоналізм захопив не тільки нашу Європу, але починає хвилювати також інші частини світу, особливож Азію. Національне пробудження *кольорового* людства є вже незапереченим фактом. Постепенне національне самоозначення кольорових народів загострює міжрасові відносини, ставить на чергу дня справу про політичні та господарські взаємини між білою, — досі пануючою в світі расою, та кольоровими племенами.

Про те, з наукового боку національне питання мало ще досліджене. Наука завжди ще плентається у хвості *політичних подій* або навіть спекулянтства, замість того, щоби дослідом направляти національну політику. Досі немає точного наукового визначення слова „нація“ (поняття нації). Існують зовсім протилежні погляди на її істоту. Шойно недавно суспільствознавство почало програмово та систематично вивчати націю. Робляться навіть спроби відокремлення нової галузі суспільствознавства, зокрема призначеного для вивчення нації. Цю нову науку можна назвати *націольогією*, тобто наукою про націю. Хоч наука про націю зовсім молода, то всетаки вона існує, розбудовується і здобуває собі признання. М. Драгоманів — був одним з перших каменярів цієї нової науки, яка саме серед Українців знайшла чимало прихильників та будівничих. Проф. В. Старосольський написав перший її підручник українською мовою. (Теорія нації. Відень. 1922). Націольогію викладали як окремий

предмет в Українській Господарській Академії у Подєбрадах.

Настав час, щоби дорібок цієї молодії, але дуже важної науки був спопуляризований для широкого загалу, що його живо цікавлять національні справи. Це і є завданням оцієї невеличкої праці, що хоче ознайомити нашого читача з найголовнішими засадами та основами націольогії. Вона написана на підставі ширшого мого курсу: *Вступ до націольогії*. (Подєбради 1937) й головню скороченого німецького його видання: *Die Grundlagen des Nationalproblems (Einführung in die Natiologie. Prag 1936)*.

Відповідно до будови цієї науки оця книжечка поділена на чотири частини: 1. *Етногенетика* або народотворення, тобто історична націольогія. 2. *націоаналітика*, яка вчить про будову й складники нації з одного боку та механіку й динаміку народтворчих рухів — з другого. 3. *Етнополітика*, що має бути вишколом до практичної національної політики й головню зясовує взаємини між нацією та державою. 4. *Націософія*, яку цікавлять у першу чергу всі питання, що торкаються життя нації та ідеольогія націоналізму.

А В Т О Р

І. Етногенетика або народотворення.

Не є завданням націольогії споконвічна історія людського роду. Інші науки вивчають цю справу, а саме: археольогія (наука про старовину й знахідки з часів старовини), етнольогія (наука про повстання і життя народів) та антропольогія (наука про чоловіка, його появу, життя і будову). Націольогія займається людством в його знаній *історичній* добі, від коли родяться народи, як вищі суспільні витвори, що повстали значно пізніше.

Чеський учений проф. Ю. Данеш, один з найкращих знавців історії народотворення, у своїй передсмертній праці: *Походження та занепад ту-больців в Австралії й Океанії* (1924) — каже з цього приводу: „Сучасні народи, об'єднані головню книжною культурою та політичним розвитком, це зовсім нові витвори. Великі мовні скупчення, що ми тепер їх розріжнюємо, повстали мабуть кілька тисячів років тому. Про те під цим культурним прикриттям ховається ще людина давно минулих часів. Покриваюча її оболонка новітніх ознак тим тонша, чим осідок її був більше віддаленний від національних або міжнародних вогнищ культури, розвиток якої ішов дуже прудкою ходою. Цю віддадь не треба міряти тільки кілометрами чи метрами заввишки гір, вона не є справою лише простору, але має також характер суспільний та класовий.

Щойно сучасна *демократична* культура визволює також долішні шари населення із споконвічного

навмисного нехтування та обеднує навнутр народи, — що складені з неоднородних скупчень, а до того ще різко перемішаних між собою, — в суцільні витвори, культурно й політично рівноправні. В старинній римській державі та у феодалних державах попри себе жили майже без культурного контакту верстви з надбутком культури й варварські верстви. Жили в найтіснішому суспільстві, різко розмежовані від себе, немов різні касти великих муравлиних громад. На щастя вже від доісторичних часів бували часто зміни політичного ладу: пануючі класи уступали місця новим переможцям або дотеперішнім своїм підданим, що прийшли до сили. Безнастанний вир змін не дозволив ніде на те, щоб людське суспільство розпалося в гостро визначені різні типи, між якими не були би можливі перехід або перемішування“.

Наведені слова визначного ученого знатока дуже важні для належного зрозуміння способу та напруги народотворення. Ці тези допоможуть нам потім краще визнаватися в дуже складних рухах народжування й повставання новітньої нації. Тому читач конче мусить уважно вдуматися в них і засвоїти ці твердження. Перетворення народів у новітню націю саме полягає у вирівнанні внутрішньої розбудови цих суспільних витворів, в гармонійному обеднанні їх складників через поширення масової культури, політичне зрівноправнення, господарське розкріпощення та суспільне визволення якнайширших шарів, з яких складається нарід, — цей фундамент новітньої нації.

А нація — особливо ця вільна, ця незалежна нація — це герой новітньої історії. Батьківщиною нації була *Європа*, ця частина світу, де повстали й найскорше сформувалися народи. Сучасна, тобто новітня нація, це типовий витвір європейської історії, точніше кажучи, європейського суспільно-господарського та культурно-політичного розвитку. Роз-

виток народотворення й особливо розбудови новітньої нації (*націогенези*) скрізь *поза* Європою, за виїмком тільки *Азії*, дуже запізнився. Але й там, тобто по цілому світі, він простує по шляху на європейський зразок.

1. Передумовини та підвалини європейського народотворення (етногенези).

Як ми чули, Європа є батьківщиною новітньої нації. В Європі повстали та поширилися національні рухи. Тут перед 100 роками почалося національне пробудження приспаних історією народів, політично поневолених, суспільно принижених, культурно відсталих та господарсько закріпощених. Наприкінці 19 століття цей національний рух перекинувся до Азії, а згодом на початку 20 століття він захопив поступово *кольорове* людство інших частин світу. Почала національно прокидатися *брунатна* Африка, а за нею і *чорна*; в Південній Америці спам'яталися тубильчі Індіани (Мексик); у північній Америці (в Злучених Державах) *Мурини* переживають своє національне пробудження та самоозначення. Навіть у далекій Океанії (Австралія) можна спостерігати цікаві спроби кольорової етногенези серед місцевих тубольців, особливо ж з так званих полінезійських островів.

Проте ніде ця новітня націогенеза, тобто творення новочасних націй, не досягла таких успішних вислідів, як саме в Європі. Виникає природне питання: з якої причини?

Бо ніде поза європейським суходолом не було сприятливіших передумовин для народотворчого розвитку. Вже сама *природа* витворила в Європі найвідповідніше середовище для суспільного розвитку та громадського поступу людства. Європейське *підсоння* помірковане: воно не переходить занадто за межі підзворотникового. З другого боку країни на її північному заході користуються благо-

дійним впливом теплого морського струму т. зв Гольдстрему, завдяки чому навіть на далекій *Ісландії* був можливий культурний розвиток і цей острів край горячих „гейзерів“ (горячі джерела, що випливають з великою силою у гору) та вулканів — став батьківщиною незвичайно талановитого й життєздатного ісландського народу. Числом невеличкий (усього 107.000 душ), культурно він є дуже розвинений, а політично по світовій війні став домагатись державної самостійності і здобуде її в недалекім часі.

Також *географічне* положення Європи було сприятливе для суспільного й культурного розвитку її населення у звязку із господарським поступом цього суходолу. Хоч початки та джерела нашої культури знаходяться в Середущій Азії, проте, дальший її розвиток через Грецію та старий Рим, поступово опанував цілу Європу й тут досяг свого вершка.

Тільки в Європі повстали вищі форми громадського й політичного життя. Тут продовжувалися народотворчі (етногенетичні) процеси, що зародилися на світанку історії в стародавньому Орієнті (Мезопотамії, Єгипті), звідки вони поширилися до старинної Гелляди (Греції) та старинного Риму. Напад варварів з початком християнської ери зупинив на кілька століть дальший природний поступ європейської етногенези. Щойно наприкінці першого тисячеліття вона відновилась за часів феодалізму і зотім проходила вже з меншими перешкодами. Такому розвитку сприяла поступенна державно-політична консолідація (сціплення) Європи.

Ніколи на стародавньому Сході, ані навіть згодом, у добі старинної Греції та Риму, не були ще можливі ці пізніші форми європейської етногенези. А це тому, що суспільна складня тодішнього населення була занадто розеднана та розпорошена й так би мовити *мозаїкова*. Це значить, що окремі

громадські шари та верстви, як на це звернув увагу проф. Ю. Данеш, як камені мозаїки жили попри себе суспільно розмежовані та відокремлені одна від другої, без господарського ближчого зв'язку між собою, що є першою і головною передумовиною народотворення. Бо ніщо так не гальмує народотворчого розвитку у напрямі до національного скупчення, як саме оця суспільна розпорошеність (т. зв. атомізація) старобулої громади, внутрішня суспільна складня якої була *мозаїкою*. В ній не було ще місця для повстання ширшої *національної свідомості*, цього громадського цементу, який об'єднує і перетворює первісний нарід у новітню націю.

Там, де ця атомістична (розпорошена) суспільна складня задержала свої старі форми досі, національна кристалізація посувається наперед дуже кволо. Як приклад можна навести *Індію*, де система суспільних *каст* була й все ще залишається одною з найбільших перешкод на шляху новочасної індуської націогенези. Подібнож, старовинне невілництво, а згодом февдальне кріпацтво в Європі, дуже стримували поглиблення й поширення, як європейського народотворення, так особливо також новітньої націогенези.

{ Другою передумовиною успішного розвитку народотворення слід уважати *територіальну стабілізацію* населення, цебто визначення певних зовнішніх *кордонів*, у середині яких етногенетичні переміни преходять звичайно краще та глибше. Це в свою чергу буває обумовлене більшим або меншим *географічним* розподілом і визначенням того чи іншого суходолу. Під цим оглядом Європа, головно західня її частина, була дуже сприятливою для національного ріжничкування її населення. Маємож тут цілу низку виразно розмежованих та визначених географічних районів, у лоні яких творення народів могло проходити дужчим темпом.

При кінці першого тисячеліття християнської ери в Європі припинилася була вже масова мандрівка населення. Настав кінець великої мандрівки народів, що гальмувала правильний хід народотворення. Європейське населення віддавна вже *хліборобське*, постійно осіло на землі, що також є конечною передумовиною вищої форми етногенези. Так отже одна за другою почали визначатися *батьківщини* сучасних європейських народів. Майже тисячу років (8—18 ст.) тривала оця перша й головна доба їх повстання та творення. Я її називаю *етногенезою*.

Велика французька революція (1789 р.) була поворотною точкою в історії народотворчого розвитку Європи. Провідні гасла цієї революції — *„свобода, рівність, братерство“* — розпочали нову добу в літописах європейської етногенези, витворивши суспільно-політичні підвалини для *новочасної націогенези*. Це значить, до перетворення етнографічної сировини, яку із себе уявляли здебільша європейські народи перед французькою революцією 1789 року, в діяльні громадські колективи (гурти), тобто, новітні нації. Ось чому треба розрізняти ці дві фази в творенні народів: старшу — *етногенезу* й новішу *націогенезу*.

Звичайно, що перехід від *етногенези* до *націогенези* в Європі не відбувся скрізь водночас та нараз. Його історичний перебіг та географічне поширення не були однакові по цілій Європі. Під цим оглядом у цьому розвитку можна встановити деякі моменти й напрямні, як з *географічного*, так і з *історичного* боку. *Європейська націогенеза* поширювалася від Заходу на Схід. Такий її напрям має свої *історичні* причини. Річ у тім, що в цьому напрямі проходило також народотворче визначення Європи, що дедалі на Схід, усе більше відставало й запізнювалося. Аджеж на *Україні* напр. міграція (перемішування) населення та навала азійських ко-

човників, припинилася щойно у 18 стол., гальмуючи й унеможливаючи державно-політичну стабілізацію українського народу! Таксамо й *політичний* поступ в Європі посувався по цьому шляху й в цьому напрямі. Поширення політичної свободи, демократії, конституціоналізму, парламентаризму — від Заходу на Схід, приходило з наявним запізненням. Європа свою „весну народів“ пережила в 1848 р., коли в Росії, перша революція, що була водночас маніфестацією національно-визвольних змагань її поневолених народів, вибухла щойно в 1905 році.

Ми навели тут попереду передумовини етногенези. Також *націогенеза* має свої передумовини. Одною з найістотніших серед них є та, яку французький соціолог Е. Дюркгейм назвав „*громадською гущавиною*“ або „гущавиною динамічною“. Полягає вона в поглибленні (посиленні) громадських взаємин між членами всіх суспільних груп, з яких складається нарід, отже в усуненні тої „*мозаїкової*“ будови суспільства, яке було перешкодою для народотворчих рухів на початках етногенези, про що тут уже згадувалося.

Напруження цієї „громадської гущавини“ є, звичайно, в безпосередньому звязку з *господарським* розвитком і поступом, що впливає на *суспільне* різничкування населення з одного боку та на його пізніше *обеднання* — з другого. Від цієї передумовини залежить далі *культурний* поступ людности, що в свою чергу є дуже важним чинником у процесі *націогенези*. Саме ця „громадська гущавина“ перемагає той суспільний *атомізм* (розпорошення), так характерний для феодалного ладу, що гальмує перехід етногенези в націогенезу, тобто, перетворення народу, як етнографічного матеріалу, в новітню націю, яка уявляє зі себе окрему суспільно-культурну особовість (індивідуальність).

Ця „громадська гущавина“ сприяє якнайповнішому перетопленню окремих суспільних складни-

ків, що творять нарід. Завдяки цьому т. зв. „не-історичні“ народи, або за назвою М. Драгоманова *плебейські*, могли дорозвинутися й перетворитися в сучасні нації.

Чималу роль в цих процесах відіграла *держав*а, яка, не зважаючи на те, що з початку була *безнаціональною*, проте й фактично сприяла поглибленню етногенези, включивши її в певні зовнішні *кордони* й таким чином міцно зв'язавши народотворчий процес з даною *територією*.

Що *господарський* поступ Європи, зокремаж після народження *капіталізму*, спіvdілав у цьому напрямі, активізуючи до того пасивні суспільні складники народу — (з початку *робітництво*, а потім і *селянство*) — належить тепер уже до наукових певників. Капіталізм уже розбудив національно історією приспані плебейські народи й викликав по цілій Європі загальне національне відродження. Це національне пробудження і відродження поневолених народів можна уважати типовим явищем новітньої історії, як європейської, так і світової, особливож по великій війні 1914—1918 років.

Огже такі були, загально беручи, основи й передумовини європейської етногенези та націогенези. Перекинувшись за межі Європи з початком 20 століття, цей рух опинився у зовсім іншому середовищі, як природньому, так і суспільному. В зв'язку з цим *кольорова* націогенеза, хоч і наслідуює свій європейський зразок, проте, уявляє зі себе її відміну пристосовану до своєрідностей кожної частини світу та расової саомбутності місцевого питомого населення.

2. Національне пробудження Азії та кольорового людства.

Азія це батьківщина жовтої та брунатої раси — це земля стародавніх питомих культур (ки-

тайської, індуської, анамитської, мезопотамської), проте, щодо розвитку й поступу етногенези не може дорівняти Європі. Національне пробудження Азії датується щойно від середини минулого століття. Воно без сумніву почалося під впливом *європейської* націогенези. Багато різних причин, починаючи від географічних та кінчаючи на історичних, склалося на це запізнення та кволий перебіг азійської етногенези. Азія цілковито була замкнена перед посторонніми впливами, які сприяють та прискорюють скрізь і завжди насилення культурного та суспільного поступу. Відомий „китайський мур“, який мав берегти Китай не лише перед ворогами, але також перед усякими впливами чужих культур, є під цим оглядом дуже характерним. В Азії майже зразково розвинувся суспільний устрій розпиленого мозаїкового типу, що як ми чули, є великою перешкодою для нормального розвитку націй. Азія не витворила питомого свободолюбства (лібералізму) та демократії, що є одною з головних передумов новітньої націогенези. Азія була домівкою мертвого традиціоналізму, що заховував старі звичаї предків, але ворожо ставився до новочасного поступу політичного, суспільного, господарського та культурного. В Азії *вчора* завжди мало перевагу над *завтра*, а для нації *завтра* є метою, куди повинні бути спрямовані всі істотні її бажання. В Азії такі наприклад індуські касти стояли рішучо на перешкоді утворення суцільної нації, бо стани зашкаралуплювались самі в собі. Нарешті азійське дуже складне й тяжке письмо, мало приступне й зрозуміле для широких мас, особливо в Китаю (не дармаж повстало відоме прислів'я про „китайську грамоту“), незвичайно гальмувало витворення отої „громадської гущавини“, що, як ми бачили, є неминучою передумовиною масового усуспільнення, без чого знову неможлива сучасна націогенеза. Цими обставинами пояснюється велике запізнення азійського наро-

творення, особливо ж перетворення азійських народів у новітні нації.

Фактом є, що азійський суходіл національно прокинувся щойно в другій половині 19. ст. та під наявним впливом Європи. Молода Азія, духовим батьком якої був великий китайський революціонер *Сун-Ят-Сен* (ум. 1925 р.) — це ідейна дитина *Європи* та спізнений відгомін *молодоевропейського* націоналізму з перед сто років. Азійський молодий націоналізм переняв і засвоїв усі чесноти, а також гріхи свого європейського предка, особливо ж — національний месіанізм, фанатизм та заборчисть. Ці останні походять уже зі зброї сучасного європейського *всенаціоналізму* (інакше тотальний, цілий). Молода Європа відкидала їх, бо її програма була збудована на засадах людяности, міжнародньої солідарности та співпраці. Але не треба забувати, що від початку 20. ст. багато азійської та кольорової молоді студіювало та студіює в Європі, де має змогу наочно ознайомитися з європейським націоналізмом не тільки теоретично, але й практично. Аджеж і батько Молодої Азії, *Сун-Ят-Сен*, пройшов європейський та американський вишкіл.

Європейський колоніальний режим, який стремить до найбільшого завоювання і визискування колоніальних країв, розбурхав національно Азію. Початки молодого азійського *капіталізму* сприяли повстанню й поширенню національних рухів, а таким чином і націогенезі. Втручання чужих великодержав білої раси до внутрішніх азійських справ, співдіяло в цьому ж самому напрямі, ще більше загострюючи та викликаючи спротив Азії.

Зокрема дві події мали великий вплив під цим оглядом: *перемога Японців над Москалями* в 1904-05 роках та *світова війна* (1914-1918). Поразка царської Росії перед 34 роками розвіяла казку про непереможність білої раси. Перемога Японців значно ослабила „думку про свою расову меншевартість“

не тільки серед азійських народів, але серед усього кольорового людства взагалі. Цікаво ствердити, що після російсько-японської війни вибухли перші національні революції в кількох азійських країнах: у Персії (1907), у Туреччині (1908), в Китаю (1911). Ці революції були виявом нових політичних та національних прямивань серед азійських народів, першими ластівками азійської „весни народів“.

Світова війна ще більше зреволюціонізувала під національним оглядом позаєвропейські частини земної кулі. В цій війні кольорові війська воювали на європейських фронтах поруч з білими. Вони на власні очі побачили люте ворогування в лоні білої раси. Звичайно, що це ще більше принизило білих в їх очах. Кольорові вояки захоплювалися гаслом — „права народів на самоозначення“. Вони поширювали його також і на себе, гадаючи, що воно означає також *право кольорових рас на повне самоозначення*. Провідник індуського національного руху *Магатма Ганді*, завішуючи на початку світової війни боротьбу проти Англії, закликав своїх земляків, щоб вони вступали добровольцями до британської армії, бо, мовляв, індуське питання має вирішитися в Європі. „Брама до нашої волі — казав він — стоїть на французькій землі“.

В Азії, як, вкінці, скрізь серед кольорового людства, вплив на місцеву націогенезу мав також московський — *большевизм*. Систематична й планова пропаганда Комінтерну в колоніях і на Далекому Сході розворушила та навіть розятрила національну свідомість серед тубольців, заціплюючи їм думку *расової рівноправності* та поширюючи серед них *гасло самоозначення кольорових народів і племен*. Ніхто інший, як сам *Ленін* у цілій низці своїх статей розвинув ідеологію визволення позаєвропейського людства. Він нагадував азійським мешканцям, що вони творять „7/10 населення цілої земної кулі, яке закріпощене, чекає та не може

дочекатися, щоб знайшовся хтось, хто заочаткує їхню боротьбу!" Він вітав „пробудження народів Сходу“, доказуючи, що „країни Сходу це — раби імперіялістичної Європи“. Він кинув клич — „За кольонії — проти великодержав!“ На його думку, „боротьба імперіялістів за кольонії це найкраща агітація за большевизм“. Його не лякав факт, що большевизм серед кольорових народів у першу чергу викличе *національний* фермент. „Цілком ясно — писав він — що в прийдешніх рішальних боях світової революції здвиг більшості населення земного гльобу буде спрямований до національного визволення, щоби потім бути зверненим проти капіталізму й хто знає, чи не відиграє більшу ролю, ніж ми припускаємо”...

Пропаганда Комінтерну поза Європою й особливо в Азії, впала на дуже родючий ґрунт. Її відгук можна ствердити в Китаю та Індії, в Єгипті та в північній Африці. Вона знайшла прихильний відгук також серед американських Муринів та індіанського населення в Мексику. На доказ цього відгуку можна подати уступ з передсмертного листа Сун-Ят-Сена, адресованого до московського Політбюро, який можна вважати політичним заповітом будівничого Нового Китаю. В ньому незвичайно яскраво просвічує прихильність революційного Китаю до большевизму, як до нової ідеології, що будцімто має визволити поневолених цілого світу.

„Мої думки — писав у ньому Сун-Ят-Сен — звернені до Вас (тобто — Москви). До цього примушує мене доля моєї партії та батьківщини. Ви (цебто Політбюро) провід Союзу вільних республік — тої спадщини, яку залишив поневоленим народам світу безсмертний Ленін. Завдяки цій спадщині жертви імперіялізму зовсім певно здобудуть волю й скинуть панування міжнароднього режіму, що споконвічно тримався й тримається на покріпощенні, війнах та несправедливості. Прощаючись з вами, товариші, я хотівби висловити надію, що незабаром настане день, коли СССР. привітає в потужному, вільному Китаю свого приятеля та союзника й що у великій

боротьбі за визволення поневолених народів світу оба ці союзники підуть поруч себе назустріч перемозі^(*)

Азія національно прокинулася в буревії світової війни та революції. Вона відчула вже спільноту своїх *расових* та *азійських* інтересів і завдань, доказом чого можуть бути перші спроби *усеазійських* ідеологій та кілька *усеазійських* конгресів, що відбулися після світової війни. За Азією підводиться з політичного небуття чорна Африка. Національно починає прокидатися також червона раса (Індіанці) в південній Америці та кольорове людство по цілому світі. А у зв'язку з цим все більше загострюється неминучий спір між пануючою досі білою та кольоровими расами, які щойно виходять на сцену світової історії, як самостійний чинник. Закінчується фаза людської історії, в якій Європу вважали осередком і провідною частиною світу. Сумерк білої раси перестає бути примарою політичних віщунів та починає ставати реальною загрозою, з якою мусять числитися дотеперішні білі „культуртрегери“ (подвижники культури).

II. Націо-аналітика. (Досліджування нації).

Наука досі не має точного визначення, що таке нація. Поняття народу є дуже складне, як і його істота, що змінювала свій зміст впродовж історії. Історично та зі суспільно-наукового погляду, нарід є явищем незвичайно рухливим. Це неможливо, що все пливе, спроквола змінюючи своє корито. Хто її бачить щодня, той цього не спостерігає, бо щойно згодом ці зміни помітні. Так і з народом. Слушно зауважує з цього приводу еспанський філософ — *Х. Ортега-й-Гассет* (у своїй дуже оригінальній праці: „*Бунт Мас*“, 1930), що:

^{*}) Цей погляд Сун-Ят-Сена вповні помилковий, навіть щодо Китаю, не то щодо інших націй. — Ред.

„в дійсності нарід ніколи не буває довершеним у своєму розвитку. Цим він різниться від інших суспільних типів. Нарід або все твориться, або є в розкладі. Третього стану не може бути“...

Але про це звичайно забувається й на нарід задивлюються ніби як на щось постійне або незмінне (статичне). Звідціль виникає багато помилок і непорозумінь. Часто нарід напр. утотожують просто з населенням якоїсь країни або держави. Ще й досі у Франції, а подекуди й у Західній Європі взагалі, слово нація (nation) означає державу, а тому прикметник національний рівнозначний є ту з державним. Француз знає у Франції тільки французьку націю та мову, хоч там живуть ще Провансальці, Бретонці, Флямандці, Баски і тд., які є відрубними народами й мають свої рідні мови, до яких Француз ставиться з погордою, як до „говорів“, що не мають жадних громадських прав та суворо заборонені навіть у школах на території цих нефранцузьких народів.

Не завжди істоту народу оцінюють належно під кутом часу, цебто історії. Нарід розглядається, як щось незмінне від самого початку свого існування. Але в дійсності, це зовсім не так. Новітня нація напр. це явище зовсім недавнє. Вона не існувала в старовину, а навіть не було її ще й у середньовіччі, хоча слово нація має дуже стару традицію, що не раз заводило на манівці багатьох дослідників. Так напр. французький націольог — Р. Жоане на підставі того, що старовинний історик Тацит вживає слова „нація“ та знає її прикмети, робить висновок, що старих Римлян можна уважати за націю в новітньому розумінні цього поняття. Проте, це не так. Бо щодо своєї суспільної розбудови, то старі Греки й Римляни основно ріжнилися від новітніх націй. Вони належали до того „мозаикового“ типу, про який тут згадувалося та який виключав „суспільну гущавину“, без чого немислима новітня нація. Стара Греція та Рим не пішли

далі за етногенезу, тобто першу головну фазу народотворення.

В кожному розвитку треба розрізняти, а не плутати, істотні періоди його поступу. Напр. з гусениці повстає, як відомо, перемінами (метаморфозами) — *мотиль*. Але гусениця це ще не мотиль, тільки можливість виклуття мотиля при деяких обставинах та умовинах і тому ніхто не називає її мотилем. У цьому прикладі природник розрізняє три стадії: *лярва, гусениця, мотиль*, так соціолог може розрізняти в народотворчому розвитку також три головні фази: — *плем'я, нарід, нація*.

Розвиток народотворення обумовлений багатьма різними чинниками, серед яких *простір і час*, цебто, *територія* та *історія* рішають головню про те, чи дане плем'я перетвориться в нарід, а цей чи розвинеться згодом у новітню націю, при формуванні якої грають велику роль ще інші чинники, як культура, національна свідомість та воля. Історія знає приклади, коли початковий розвиток *етногенези*, з тих чи інших несприятливих обставин, припинився й не досяг стадії новочасної *націогенези*. Беру загально відомий приклад, котрий усі знають: *Провансальців*. Несприятлива історична доля, як перемога Парижа, (образово висловлюючись) знищила в цьому випадку „гусеницю” скорше, заки з неї розвинувся „мотиль” провансальської нації.

Ми знаємо вже, що розвиток народу буває органічно зв'язаний з його суспільною розбудовою. Чим ця будова більш розпорошена (атомістична), тобто окремі верстви й стани менше між собою об'єднані громадськими взаєминами й відносинами, тим млявіше проходить розвиток етногенези й затягається перехід її у націогенезу.

Цікаво й заслуговує на увагу, що цей дуалізм у розвитку народотворення є зазначений у мові всіх культурних народів, що мають звичайно по

дві назви для означення широкого поняття народу (Ethnos — demos, natio — populus, nation — peuple, Nation — Volk і т. д.). На це звернув увагу один з перших дослідників нації *Фр. Нойман* у своїй каменярській праці: „Нарід та нація“ (1880). Також *проф. Мілюков* у своїй книзі: „Національне питання“ (1925), виразно відрізняє дві суттєві фази в розвитку народотворення: старшу й довшу, коли нарід повстає та твориться (я називаю її *етногенезою*) та новітню й значно коротшу, коли він шляхом масового усвідомлення перетворюється у новітню націю (націогенеза).

1. Нарід та нація.

Ці окремі назви не є випадковою річчю. Вони мають своє *соціологічне* виправдання. Словами: demos, Volk, peuple, lud і т. д. звичайно називається суспільно й політично підрядний елемент населення. Натомісць, назви: Ethnos, natio, nation, Nation вживалося для означення культурно вищих і політично пануючих груп людности. До французької революції 1789 р. з ними утотожнювалася *нація*. *Misera plebs*, тобто широкі маси, були ще виключені за дужки нації. Щойно новітня націогенеза, поглиблюючи народотворчий розвиток, розрушила ці обезправнені та приспані верстви суспільства.

Під цим оглядом французька революція 1789 р. була історичним зворотом. Коли до неї поняття нації вичерпувалося „сувереном (королем) та аристократією“, то потім воно було поширилось на т. зв. „третій стан“, тобто на новочасну буржуазію. Цікаво, що славетня „Енциклопедія“ Дідро та Даламбера, протиставить ще „магнатів і шляхту“, як представників нації — демосу. Проте до неї вона вже вводить „письменників і мистців“, думаючи, що незручно й несправедливо уважати та називати „народом“ тих, хто „плекає красу та мистецтво“.

Також „*підприємців і купців*“, отже майбутню буржуазію, підвищує ця „Енциклопедія“ до ранги нації, залишаючи за її межами тільки „селян і робітників“.

Револуція 1848 року дає громадянські права й цим національним „безбатченкам“. Вона розворюшує політично головну *робітництво*, цей „четвертий стан“. Також для *селянства* около того часу впала скрізь у Західній Європі неволя кріпацтва, чим започатковано його суспільне визволення. Так від середини 19. ст. довершується формально націогенеза: *нарід* — „гусениця“ через суспільні переміни стає „мотилем“ — *нацією*.

Завдяки *капіталізму*, що революціонізував суспільно-господарський розвиток в Європі, націогенеза проходила прудким темпом, розворушуючи політично робітництво, а й селянство. Розвиток і зріст *міст* сприяв відродженню приспаних народів, що прокинулися до національного самостійного життя. Рух населення зі сіл до міст, спричинений розбудовою промислу (індустріялізацією), був націотворчим чинником там, де міста в наслідок політичної неволі винародовилися (Чехія, Фінляндія, Естонія, Латвія і тд.). Село, хоч суспільно та політично було поневолене впродовж століть, а культурно дуже занедбане та відстале, проте захвало принайменше сяк-так свою національну питомість й що головне, живу *рідну мову*, цю підвалину національного відродження цілого народу. Так новочасний *урбанізм* (розбудова міст) та *індустріялізація* — діти капіталізму — прискорювали національне самоозначення поневолених народів.

Найбільшу заслугу має під цим оглядом новочасна *демократія*, ідеалом якої є усунення політичної, господарської та суспільної неволі; розкріпощення людства подужанням існуючих соціальних нерівностей та суперечностей. Демократія переможно поборює розпорошення (атомізм) фев-

дального суспільства, що було великою гальмою
 пізнішої етногенези та віддалювало початки націо-
 генези. Демократія хоче ослабити й звести внівець
 класову ворожнечу сучасного суспільного устрою.
 Її метою і завданням є зрівноважене по своїй бу-
 дові суспільство, де всі громадяни булиби рівно-
 правні під кожним оглядом, а передовсім щодо
 права на працю й життя. Досі демократія здійсни-
 ла тільки першу частину своєї програми: завела
 політичну рівноправність! Лишаються до переве-
 дення два дальші, значно складніші і тяжчі зав-
 дання: *суспільна* та *господарська* рівноправність.
 Тут шляхи демократії природно сходяться з євро-
 пейським реальним *соціалізмом*, що свою увагу
 спеціально присвятив розв'язанню цих дуже заплу-
 таних питань, на порозі яких зупинилася демокра-
 тія. Так і *соціалізм*, наскільки працює для госпо-
 дарського та соціального визволення людства, є
 дуже активним чинником новітньої націогенези,
 особливож серед поневолених плебейських народів,
 які без громадського розворушення селянських та
 робітничих мас, не в силі довершити свою націо-
 нальну розбудову.

Нація взагалі дуже зобов'язана демократії.
 Аджеж національна ідея та засада є її правесною
 дитиною. Під захистом демократії повстали ново-
 часні національні рухи. Свою первісну ідеологію
 вони черпали з теорії демократії. Демократія до-
 зволила на злиття поняття нації і нації. Тільки
 в пануванні демократії має нація забезпечену пов-
 ноту свого розвитку. Про це не слід забувати саме
 тепер, коли *автократичні диктатори* стали полі-
 тичною модою і безпідставно намагаються змоно-
 полізувати ідею нації. Треба добре пам'ятати, що
 коли демократія, це мати новочасного націоналізму,
 то *автократія* (влада одиниці) й *диктатура*, це
 традиційні вороги нації, що є зовсім природно, бо
 нація це *революційний* чинник історії, а автократія

це *реакція*. Диктатура це спроба привернення та затримання державного абсолютизму, таксамо дуже ворожого до ідеї нації. Зокремаж, з погляду суспільної розбудови нації, сучасні диктатури уявляють зі себе наявну реакцію в тому розумінні, що хочуть відновити фєвдальний „корпоративний устрій“, що є по своїй істоті розпорошковано-мозаїковий, а тому — шкідливий для нормального розвитку новітньої націогенези. Водночас це небезпечна спроба звуження суспільного розсягу нації до рамок монополюно пануючої, *одної* політичної *партії*. Це зокрема яскраво виявилось в сучасній *Німеччині*, де є послідовно переведений цей внутрішній розподіл нації на дві касты: пануючу, що називається — „Parteigenossen“ (P. G.), цебто *членами партії* звичайно гітлерівської та які уважаються єдиними повноправними представниками нації й т. зв. „Volksgenossen“ (VG), цебто *членами народу*, які числово репрезентують понад 95% нації, але їх уважають другорядним елементом. Це саме бачимо в *Італії*, де представництво й усі права загарбала для себе фашистівська партія, замкнена для широкого загалу, отже уявляюча із себе політичну касту. В *СССР* до повороту Сталіна на право, такою нібинаціональною кастою була комуністична партія, яку незабаром замінить совітська бюрократія та нова пануюча каста, що залишає большевицьку ідеологію, але таксамо кастово боронить своїх привілеїв. В *Еспанії* ген. Франко, як представник нового націоналізму, оголошує просто фізичне винищення прихильників республіки під закидом, що вони „большєвики“, хоч у цьому таборі поза соціялістами гуртуються також республіканці ріжних напрямків до демократичних католиків включно. Ця теорія цілковитого винищення політичних інакодумаючих є характерна для „національної“ політики диктатури взагалі. Захишає її напр. др. Д. Донцов, уважаючи,

що знову вертається доба щільно замкнених „орденів“, де дух касті все переважав. Але нація не є каста. Тяжче собі уявити два суспільні скупчення істотно більш протилежні. Булоб тому трагічним непорозумінням старатися принизити націю до ролі *касти*, як це роблять сучасні диктатури. Під цим оглядом змагання їх явно протиісторичні й тому мусять бути безуспішні в своїх дальших наслідках. Але в міжчасі вони можуть накоїти багато лиха для нації, хоч суттєво їх змагання в майбутньому безнадійні. Тому обов'язком науки про націю звернути увагу на істотну суперечність між ідеологією диктатури та засадами розвитку нації. Ця суперечність така сама, як між демократією і автократією. Для нації демократія є природною політичною підставою. Тільки за демократії може нація розвинути повноту свого життя та творчости. Автократія, а тим самим і диктатура, калічать душу нації; вбивають її творчість; фалшують її історичне призначення як розбудовного чинника сучасности, роблячи з неї сіяча війн, заколоту, людонависництва, ставлячи її на послугу захланного імперіялізму в той час, коли підстава нації це світ духовного імперіялізму, необмеженого в своїх можливостях.

2. Історичні та „неісторичні“ народи.

Внутрішня будова (структура) народу, тобто, взаємини між його окремими суспільними складниками (кастами, станами, класами і тд.) має велике значіння для перебігу народотворчого процесу. Історичний розвиток ішов від *етногенези* до *націогенези*, цебто від народження та повстання народу, як етнографічної сировини та відрубности, до перетворення народу мовно-культурним самовизначенням та об'єднанням у модерну націю, що обіймає в громадській рівноправності *всі* його складові частини. *Націогенеза* є таким чином рухом, що

вирівнює та перемагає попереду згадану різницю між „демосом” (народною масою), що творить соціальну базу нації та упривілейованими горішніми її верствами, які в ході історії поступово ставали виключними представниками нації. Німецький соціолог Ф. Тенісс таким чином визначає різні висліди згаданих двох фаз народотворчого розвитку:

„Нарід — каже він — це первісне живло суспільного життя; нація-ж — це ярко новітнє поняття. Нарід — це груба, природна, біологічна дійсність; нація-ж скорше ідея, соціологічний ідеал. Поняття народу є звязане зі широкими масами низів; натомість нація є ідеєю горішніх керуючих верств, від яких вона щойно зацеплюється народові. Сучасний патріотизм має звязок не з народом, але з нацією”.

Перебіг народотворчого процесу не скрізь був однаковий. Деякі народи пройшли його швидше, інші млявіше. Звідціль і поділ народів на *історичні* та „*неісторичні*”. Ця класифікація є водночас *кваліфікацією* народів. Народи „неісторичні” трактуються, як *меншевартні*. Підставою для цієї оцінки є те, чи нарід оформився у державу. Неісторичними уважаються народи недержавні. З цього висновок, що вони політично й навіть культурно нездатні.

Проте ця оцінка народів є хибна. Політика й держава не є єдиними вартостями народу. Наука висуває ще інші вартости в цьому випадку: культурний, суспільний, господарський. „Неісторичних” народів в дійсності не має. Ф. Рацель слушно відкинув у своїх „Основах народознавства” цю оцінку народів. Він вважає невірним протиставлення народів історичних та „неісторичних”.

„Чиж історичні події — питає він — тому втрачені для історії, що не залишилося по них писаних спогадів? Істота історії — пояснює він далше — полягає в тому, що сталося, а не в спогадах або в записанні того, що скоїлося”.

Проте справді існують *два типи* — яскраво різні — історичної етногенези. Інакше творилися державні народи, інакше недержавні.

Для зрозуміння цієї різниці візьмемо такий приклад: уявім собі націю, як соціальну піраміду, основу якої творять широкі маси селянства та робучого люду, іншіж суспільні шари (шляхта, духовенство, військо, ремісники, міщани, купці, а в новітній добі — буржуазія та інтелігенція) все вужчими верствами виповнюють зміст цієї піраміди до її загостреного вершка. Отже у народів *державних* (або т. зв. історичних) розвиток національного самовизначення ішов *з гори до долу*. У них вершок цієї піраміди в першу чергу усвідомив свою національну відрубність. Цей розвиток тривав кількасот років (в Європі від початків феодалізму до великої французької революції). Не забуваймо, що феодална держава не була ще національною й що передкапіталістичне суспільство мало мозаїково незв'язану внутрішню будову. Треба було кількох століть, щоб це станове та корпоративне суспільство перетворилося в новочасне клясове, а хід його націоналізації міг поступово поглиблюватися та поширюватися.

Новочасна демократія, сприяла національному пробудженню та відродженню т. зв. „*неісторичних*“ народів, які представляють *другий* тип європейської *націогенези*. У них процес суспільного самовизначення ішов *з долу вгору*. Запізнена їхня етногенеза скоком стрибнула в новітню націогенезу. Через це перебудова цих народів у націю проходила у відворотному напрямі. Схематично цей тип націогенези виглядає так: селянство, духовенство, учительство, молода інтелігенція народнього походження (зокремаж *письменник-„будитель“*), ремісник, купець, урядовець, дрібна буржуазія. Щойно на кінці цієї суспільної драбини являється робітник та капіталіст. Цей тип національної соціогенези (усуспільнення) можна вважати органічнішим ніж передніш згаданий. Молоді „неісторичні“ народи будівельно суцільніші від своїх „історичних“ товаришів, в яких

націогенеза мусіла переборювати соціяльний атомізм (розпорошкування), як спадщину попередньої етногенези.

Історичним народам доводилося у новій добі (під впливом націогенези) масово усупільнюватися самим у собі, цебто усувати та подужувати між-супільні перегородки, що гальмували інтенсивність перетворення їх у націю. Французький нарід, один з найстарших в Європі, по думці відомого філософа Ж. Банда, вперше виступив, як нація обєднана, щойно на початку світової війни в 1914 році.

Націогенеза, довершуючи етногенезу, розврушувала ступнево *всі складові частини* народнього організму, перетворюючи його в *масово сві-дому націю*. Передумовиною довершення народотворчого процесу є активна *співпраця* та *співжит-тя* усіх супільних шарів і верств, з яких складається нарід. В цьому саме й полягає істотна різниця між новітньою нацією та народом. Тому, *ані Рим-ляни, ані Греки, не були ще нацією в новітньому розумінні* цього поняття, хоч витворили великі культурні та політичні вартости, з фонду яких користувалися не тільки всі європейські народи, але весь культурний світ.

Там, де не дійшло до так завершенї будови, або, де вона порушена, національний організм починає слабувати; його нормальний розвиток викривлюється та калічиться і він поступенно виро-джується та занепадає. Яскравим прикладом цього може бути доля *жидівського* народу на споконвічному вигнанні. Розкинений по цілому світі, тери-торіяльно пошматований впродовж багатьох століть, замкнений у „гетто“, виведений за рямці природного громадського життя, — жидівський нарід з одного боку втратив свої супільно-творчі групи (особливо ж хліборобсько-селянську), а з другого — надмірно й з примусу розвинув інші (стан купецький, торго-вельних посередників, фінансістів, в новітніх часах

також представників, т. зв. „вільних професій“: журналістів, адвокатів, лікарів, професорів і тд.), що разом істотно порушило його будовну рівновагу й спричинило національний розклад Жидів на вигнанні. Виявом цього було винародовлення Жидів. Щойно *сіонізм* викликав національну реакцію серед Жидів, рятуючи їх перед національною смертю. Після світової війни в Палестині — цей „живий мерлець“ серед народів, почав національно воскресати та подужувати.

3. Що таке нація?

Істнує безліч найрізноманітніших окреслень нації, але не має ще досі ані одної *призної* в науці. Не довели до успіху всі дотеперішні спроби визначення істоти нації шляхом т. зв. *об'єктивних*, тобто, *зовнішніх* її ознак. *Е. Єлінек* у своїй книзі „Загальна наука про державу“, висловив сумнів, чи взагалі істнує якась об'єктивна прикмета нації? Бо, на його думку, нація у своїй істоті не уявляє зі себе нічого об'єктивного в розумінні існуючого чогось на зовні *поза людиною*. Не має тому нічого дивного, що є дуже поширений погляд на націю, як на щось *містичне*, понадприродне, протирозумове (іраціональне). *Б. Струве* уважає націю — „істотою містичною“, а *Бердяєв* називає її „містичним організмом“. Щойно новітня наука про суспільство, соціологія, починає науковим способом визначати націю, як певну своєрідну та найширшу групу організованої людскости. *Ф. Тенієс*, що розрізняє два основні типи суспільних людських скупчень: *спільноту* та *суспільство*, зараховує нарід до першого, маючи на увазі ролю чуттєвих та волевих чинників у народотворчому розвитку. *К. Кавтський* добачує в нації „мовну спільноту, об'єднану головню літературною мовою“. Для *О. Бавера* нація є з одного боку „культурною спільнотою“,

а з другого це „спільнота національної вдачі, що повстала на ґрунті спільноти долі“. Багато наукових окреслень нації підносить ролю *минулого* (традиції) як народотворчого чинника. Інші головні новітні теорії нації, навпаки, — перевагу дають *майбутності*. Так напр. чеський філософ *Б. Козак* гадає, що „нарід не є щось наявне, але, що нарід це — завдання“. Інший чеський вчений, проф. *Е. Радль* є тєї думки, що „національність це — не ознака людини, але її обов'язок“. „Вільна нація — каже він — це питання майбутнього, а не минулого“. Це значіння майбутності, як характерної ознаки новітньої нації, підкреслює теж славетний еспанський філософ *Х. Ортега-й-Гассет* у своїй оригінальній та дуже сучасній праці: „Бунт Мас“.

З численних визначень найбільш поширеною та популярною все ще лишається знамените означення *Е. Ренана* з перед півстоліття. Ось найважливіший уступ про це:

„Мати спільну славу минувшину, спільну волю в сучасності, мати за собою спільні великі діла й мати на думці виконати нові дальші, це є головні передумовини існування народу... В минулому спадщина великої слави й волі, така сама програма для здійснення на будуче... Існування нації це щоденний плебісцит“.

Як бачимо у цім окресленні нації *Е. Ренана* особливо піднесені *національна свідомість* та *воля*, як зокрема рішальні та характерні ознаки нації. Молода націольогія засвоїла ці погляди великого французького вченого й далі буде на них.

Спірним для неї та для науки взагалі є питання, чи можливе самовизначення нації на підставі виключно т. зв. *об'єктивних* ознак? Щодо цього, то серед соціольогів існують дві цілком протилежні теорії. Старші дослідники розуміли істоту нації *атомістично*, цебто, як механічний підсумок *поодиноких* людей, що мали головні *зовнішні* прикмети нації.

Якіж ці *зовнішні* або *об'єктивні* ознаки нації? Зразкове означення нації дав видатний італійський учений П. Манчіні у своєму інавгураційному викладі „Про націю, як підвалину міжнародного права“, котрим він розпочав свої виклади міжнародного права (в 1851 р.) в туринському університеті. В згаданому викладі Манчіні навів оці сім об'єктивних ознак нації: 1) *територія*, 2) *раса*. 3) *мова* 4) *звичаї та побут*, 5) *історія, та релігія*. Цікаво, що й тут, для Манчіні найістотнішою ознакою нації є сема суб'єктивна її прикмета „*національна свідомість*“, яку фактично можна уважати суспільним „цементом“ об'єднуючим націю.

Треба зазначити, що всі новітні націологічні теорії у протилежність до попередніх згаданих старших, які виходили з розпорошованої будови (атомістичної структури) народу в добу етногенези, виразно підкреслюють значіння суб'єктивних прикмет нації, тобто роль психологічних чинників у її розбудові (*свідомості та волі*), добачуючи в них найістотніші ознаки нації. Зокрема й з особливим наголосом підніс їх цитований тут попередю Е. Ренан у своєму славетному викладі: „Що таке нація?“, виголошеному в Сорбоні (в 1882 р.). В цьому викладі Е. Ренан рішучо зазначив, що :

„людина не є рабом ані раси, ані мови, ані релігії, ані струму рік, ані напряду гірських хребтів. Велике скупчення людей — казав він — здорового розуму та палкого серця утворює національну свідомість, що називається нацією.“

Варто навести ще одне означення нації з часів світової війни. Автором її був французький соціолог Е. Дюркгейм.

„Нація — писав він в 1915 році — це людське скупчення, члени якого з етнічних, або й тільки історичних причин, хочуть жити під спільними законами та утворити одну державу... Для культурних народів можна уважати засадою, що ця спільна воля, коли вона виявиться з притиском, му-

силь бути визнана й навіть, що вона є єдиною певною підвалиною держави".

Не підлягає сумніву, що *національна свідомість та воля* це найістотніші ознаки новітньої нації. Проте булoб помилково відкидати зовсім, чи знехтувати ролю т. зв. *об'єктивних* ознак нації в її розвитку. Їх роля в різних добах була різна. Націолoгiя мусить, річ ясна, з'ясувати також цю справу. По черзі отже треба зупинитися на головніших з цих об'єктивних ознак (*раса, територія, мова*). Ці три є найважливіші. Розглянемо їх у наступній частині.

(КІНЕЦЬ І. ЧАСТИНИ)

Україна

Вона така гарна, сяє так
Святою, чистою красою,
І на лиці яріє знак
Любови, щирости, спокою.

Вона така гарна, а проте
Так нещаслива, стільки лиха
Знесла, що квилить лихо те
В її кождіській пісні стиха.

Її пізнавши, чиби я міг
Не полюбить її сердечно,
Не відректиса власних втіх,
Щоб їй віддатись доконечно?

А полюбивши, чиби міг
Я божую її подобу
Згубити з серця, мимо всіх
Терпінь і горя аж до гробу?

І чиж перечить ця любов
Тій другій і святій любови
До всіх, що лляють свій піт і кров,
До всіх, котрих гнетуть окови?

Ні, хто не любить всіх братів
Як сонце боже, всіх зарівно,
Той щиро полюбить не вмів
Тебе, коханя Вкраїно!

(27. червня, 1880)

ІВАН ФРАНКО.

Лисици брешуть на черлення щити

II

Вийшла в поле руська сила,
Корогвами поле вкрила;
Корогви як мак леліють,
А мечі як іскри тліють —
А лисиці в полі брешуть.

Вийшла в поле руська сила,
Не щоб брата задушила,
Не щоб слабших грабувати,
А щоб орди відбивати,
Що живим труну нам тешуть, —
А лисиці в полі брешуть.

Не чужого ми бажаєм,
Тай своє не зневажаєм,
Тай не пень ми деревляний,
Щоб терпіти стид і рани,
Поки нас граблями чешуть, —
А лисиці в полі брешуть.

Брешуть на щити червоні,
Як брехали во дни оні,
Як щитами руські сили —
Степ весь перегородили,
Мов степовая пожежа
Степ увесь перемережа
З краю в край з одного маху!

Завдалиж лисицям жаху
Ті щити! І далі сниться
Їм та руськая вольниця...

Іван Франко

УВАГА! У тій вірші мова про старі, княжі часи нашого народу, коли існувала наша держава під іменем Русь-Україна. Тому у тій вірші наших тодішніх предків всюди називає поет „руською силою“. Вірш зображує нам ту глибоку лучність теперішнього українського покоління зі старими часами Руси-України.

Всі свідомі Українці купують рідні вироби !

Цикорія „ЛУНА“

і підмінка кави „ПРАЖІНЬ“

це також вироби укр. кооп. фабрики

„СУСПІЛЬНИЙ ПРОМИСЛ“

Львів, 24. Жовківська 188, тел. 242-97.

КУРЕННЯ ДАЄ ТОМУ НАСОЛОДУ,
ХТО КУРИТЬ

у ПАПЕРЦЯХ і ТУТКАХ

≡ “КАЛИНИ,” ≡

БУДУЧНІСТЬ ВАШУ

і ВАШОЇ РІДНІ

найкраще і найпевніше забезпечить
поліса життєвої безпеки єдиного
українського товариства взаїмних о-
безпечень на життя

„КАРПАТІЯ“

Львів, Ринок ч. 38.

Ч. тел. 258-92 і 258-43.

Пишіть за інформаціями.

50 коп. 0,96 коп (1986) 4 440 рл
Należytość pocztową opłacono górczankiem.
Почтове оплачено гуртом.

На осінні й зимові вечорі

є найкращою культурною забавою та розвагою читання доброї книжки з цікавим оповіданням.

Такі книжки видала „Самоосвіта“ у відділі „Найкращі Оповідання“

До тепер вийшли такі дуже цікаві оповідання:

- 1) Страх в лісах Індії. 2) Огонь вмер. 3) Між чорними людьми в Африці. 4) Давні люди і звірі. 5) Українець на тім світі. 6) Борці за волю — у бурській війні. 7) Козацька дитина. 8) Панцирний поїзд „Стрілець“. 9) Козацька любов. 10) Подорож у Сибір. Крім того вже надруковані ще такі нові книжки: 11) Боротьба світів: емігрантів з Марса з мешканцями землі. 12) Червона квітка (здобуття Києва 1919. року) 13) Трембіти грали. Повість з життя опришків. I. Частина. 14-15) Трембіти грали. Друга частина. 16) Комаха. Оповідання з війни 1919. р. 17—18) Князь Окаянний. Історичне оповідання з 11 століття.

Кожна книжка є найменше на 32 сторони
з гарними образами.

Кожна книжка

окремо коштує 25 грошів і 10 грошів на поштову марку, **о т ж е р а з о м 35 грошів.** Коли хто купує

нараз 6 книжок,

то платить тільки 1.35 зол. **р а з о м з п е р е с и л к о ю.** Хто купує

нараз 12 книжок,

той платить тільки 2.60 з пересилкою.

Замовляйте негайно! Напевно не пожалуєте!

А Д Р Е С А : „Самоосвіта“, Львів, вул. Міцкевича 7.
Число чека П. К. О. 500.872.

Редактор: Др. Матвій Стахів.

Видає: „Український Робітничий Дім — Самоосвіта“ у Львові

Wydawca: „UkrainiŃskij Robitnyczyj Dim — Samooswita“,
koop. z obm. widp. we Lwowie.

Redaktor: Dr. Matwii Stachiw.

рл 440

О. Бочковський

Народження нації